

Változások a román irodalomban

A román irodalom a 60-as évek közepétől jelzi azokat a változásokat, amelyek az ország életében és a nemzetközi helyzetben végbementek, s amelyek az ideológiai és esztétikai orientációt is meghatározzák.

Mi a jellemző a mai román kulturális és irodalmi életre? A régi kulturális-irodalmi hagyományok és különösen a XX. századi román polgári, kispolgári irányzatok valamint a forradalmi avantgarde újra felfedezése, ezzel együtt a nemzeti múlt és a folytonosság hangsúlyozása, ablaknyitás a nyugat-európai kultúra és irodalom felé, amelynek újításai különleges érdeklődést váltottak ki.

A hagyományok és a modernség új útjainak, körének kiszélesítése változást hozott az írói alkotómunkában is. A legfeltűnőbb a különböző avantgardejelenségek előretörése és a szocialista irodalom megújítására való törekvés. A szocialista realizmust sokan utasítják el mint a sematizmus megnyilvánulásait és ahogy az Aurel Martin alább közölt összefoglalójából kitűnik, elítélnék olyan munkákat is, amelyek hajdanában ennek az irányzatnak legjellemzőbb példáiul szolgáltak, így többek között a nagy realista író, Sadoveanu *Mitrea Cocor* című „rövid, tételes regényét”.

Nem kétséges, hogy a sematizmus a román irodalomban is pusztított, de egyet kell értenünk a már említett kritikussal abban, hogy a szocializmus építésének első időszaka irányította rá az írók figyelmét a társadalom nagy kérdéseire és tette lehetővé, hogy egyéni elszigeteltségükből azok is kilépjenek, akik csak nagyon szűk rétegek és csoportok életéről tudtak számot adni, s kevesekhez szólhattak. Olyan jeles művek születtek ebben a periódusban, mint M. Sadoveanu, Camil Petrescu, C. Călinescu, Z. Stancu, M. Preda, E. Barbu, T. Popovici regényei, M. Beniuc, E. Jebeleanu, C. Theodorescu vagy N. Labiş költészete, M. Davidoglu, H. Lovinescu és mások drámái. Mindezek az írók viszont ilyen vagy olyan mértékben a realista hagyományokat folytatták. A „szakítás” ezzel az irodalommal egyébként nem lehetséges, hiszen sok képviselője ma is él és alkot. Más kérdés, hogy mai műveik mennyiben újítanak önmaguk régebbi munkásságához képest s hogy ma mi a véleményük az esztétikai kérdésekről.

A dogmatizmussal való szembefordulás után változatosabb lett az irodalom, különböző orientációk alakultak ki tartalmi és formai szempontból egyaránt, más és más álláspontok a korszerűséghez való viszony szempontjából. Erről idősebb és fiatalabb írók munkái egyaránt tanúskodnak. Tegyük hozzá, hogy visszatértek az irodalomba olyan klasszikusok, akik hosszú időn keresztül hallgattak, mint T. Arghezi, L. Blaga vagy E. Barbu, s akiknek hatása az új költészetre igen jelentős.

Aurel Martin felsorolja az elmúlt évtized eredményeit, de nem szól azokról a problémákról, amelyek az irodalom fejlődésével kapcsolatban felmerülnek és amelyek főleg 1971 közepén kerültek az érdeklődés homlokterébe. Ezeket így lehetne összefoglalni:

1. Mennyire igaz az irodalom társadalom-képe? Helyesen tükrözi-e az ország eredményeit és a gondjait? Nincs-e meg az a veszély, hogy az úgynevezett „leleplező irodalom” kerül előtérbe? A politika és a kritika e tekintetben bizonyos tendenciákat és egyes műveket elítélt.

2. Olyan törekvések jelentkeztek, amelyek eszmeileg szembenállnak a marxizmussal, akár a tradicionalista – nacionalista miszticizmusról, akár a neopozitivizmusról van szó. A „modernségnek” ez utóbbi változata részesült elsősorban bírálathoz.

3. Emellett sokan fejezik ki azt az aggodalmat is, hogy az új irodalom egy része szembefordul a demokratikus hagyományokkal, a formabontás oda-vezet, hogy az irodalom elszakad a közönségtől, a munkás és paraszt olvasóktól.

Az irodalmi fejlődés problémáinak feltárását a Román Kommunista Párt Központi Bizottsága vállalta az általános ideológiai helyzet elemzésével kapcsolatban 1971 júniusában. Itt elsősorban az írók megnyilatkozásaira szeretnénk felhívni a figyelmet. A Központi Bizottság 1971. novemberi plenáris ülésén Z. Stancu, az Írószövetség elnöke azt hangsúlyozta, hogy – sok pozitívum mellett – retrográd gondolatok, felfogások és magatartások is érvényesültek a román irodalomban: „Kétségtelen, hibáink nem homályosították el eredményeinket és tőlük való megszabadulásunk nem jelentheti . . . a visszatérést a közelmúlt hibáihoz, mint ahogy a sematizmus elleni harc, a sablonok elleni harc, a mindenféle leegyszerűsítés elleni harc nem jelentheti zavaros és szellemünköt idegen gondolatok elfogadását.” Mint látszik, az Írószövetség elnöke differenciálni kíván, s erre azért is szükség van, mert a vélemények a helyzet megítélésétől illetően különböznek. E. Jelebeanu például ugyanezen az értekezleten a Romániában újra felfedezett nemzetközi híró Brăncuși és a melankolikus költő, Bacovia példáját idézte, mint olyanokét, akik a „nép példás nevelői” lehetnek. Rögtön hozzátette azonban, hogy bizonyára sokan nem értenek vele egyet. T. Popovici, aki a valóság realista tükrözését szorgalmazta, azt vetette az irodalomkritika szemére, hogy többet foglalkozott Kafkával, az abszurdal, mint a mai létformával, a kétértelműséggel és a művészi komplexitás „felsőrendű” formájával, mint a valóság és a művészet közti viszonytal, a szocialista ember tudatában végbemenő nagy átalakulás feltételei között.

Az 1972 májusában megtartott országos írói értekezleten hangsúlyozták az elmúlt években végbement fejlődést, különösen az irodalom változatosságát, árnyaltságát, a nagyobb alkotói elmélyülést a világ és az ember ábrázolásában. A hibákat az ún. „látszat-irodalom” elburjánzásában, tehát az értéktelen munkák nagy számában és különösen az epigonizmusban jelölték meg. Ez utóbbi mindenekelőtt a régi divatok feltámasztásában és a mai polgári irányzatok utánzásában nyilvánul meg. Ideológiai és esztétikai szempontból a polgári filozófiai nézetek elfogadásában, az esztétizmus és ezzel együtt a hermetizmus hirdetésével jár együtt.

A konferencia kísérletet tett arra is, hogy meghatározza az új irodalom ideológiai és esztétikai alapjait. Mind az előzetesen megjelentetett tézisek, mind az Írószövetség beszámolója, mind pedig a hozzászólások kerültek a szo-

cialista realizmus kifejezést, s inkább szocialista humanizmusról és realizmusról beszéltek, a kettő ötvözetéről. A tézisek a realizmus fogalmát a következőképpen határozták meg: „Realista az az irodalom, amelyik a legmegfelelőbb kifejezési formát és nyelvi köntöst felhasználva merít a környező valóság gazdag problematikájából, a nagy forradalmi átalakulásokból, s abból, hogy ezek az átalakulások módosították az emberek életét. A realizmus számunkra mindenekelőtt cselekvő állásfoglalást, a valósághoz való tevékeny viszonyt, az igazság tiszteletét és azt a törekvést jelenti, hogy — a dialektikus materialista filozófia álláspontjáról — megismerjük az igazságot, anélkül, hogy megkerülnénk a konfliktusokat, összeütközéseket, anélkül, hogy szem elől tévesztenénk társadalmunk dinamikus lényegét, és perspektíváit. A realizmus tehát a valóság iránti égő szenvedély és nyílt állásfoglalás, a valóság megítélésében érvényesülő forradalmi következetesség. Nem a valóság szürke és összemosódó fényképezése, sem pedig egyhangú „visszaadása”, hanem cselekvő, eszményektől áthatott megismerés. A realista irodalom közérthető. A közérthetőség kérdése az a kíváncsi, hogy az irodalmi alkotás minél több emberhez szóljon, ami távolról sem jelent ösztönzést a didaktikus egyszerűsítésre, a felszínességre. A közérthetőség nem mond ellent az összetettségnek, nem tűzi ki célul olyan művek alkotását, amelyek nem követelnek meg semmiféle erőfeszítést. A közérthetőség — amint azt a művészetek története is igazolja — dinamikus fogalom. Az, ami első látásra nehezebben hozzáférhető, a nevelés során mindenki számára közérthetővé válik. Ellene vagyunk azonban az arisztokratikus művészetszemléletnek, amely a művészetet kiválasztottak kiváltságává teszi, valamint a mesterkélt üresjáratú túlbonyolításnak, amely gyakran az alkotó gondolkodásnak korlátait, zavarosságát takarja.” (Az „Útunk” 1972. március 31-i számából idéztünk.)

A román irodalom most önvizsgálatot tart. Hogy ki-ki milyen következtetéseket von le belőle, az természetesen nem elsősorban a nyilatkozatokból, hanem a művekből derül majd ki.

Köpeczi Béla